

A ALEKSANDRA GRIPENBERG - TAISTELIJA JA KANSAINVÄLINEN NAISASIANAINEN

AATTEIDEN NAINEN

Kun vaalitulos oli vuonna 1907 selvinnyt, Suomen Naisyhdistyksen *Koti ja Yhteiskunta*-lehti julkaisi etusivullaan naisedustajien nimet ja äänimäärät. Nimilistan jälkeen lehden toimittaja Aleksandra Gripenberg oli kirjannut kuin ohjelmanjulistuksen, tai rukoushuokauksen:

"Valmistumattomina, useimmat taitamattomina, astuvat nämä ensimmäiset Suomen naisedustajat tärkeään tehtäväänsä. Ja kuitenkin tulee kaikkien huomio sekä omassa maassa että ulkomailla olemaan kiinnitettynä heihin. Suokoon Jumala heille voimia, jotta he arvokkaan käytöksen ja valppaan käsityksen kautta siitä, mitä naisten ja isänmaan tosi hyöty vaatii, korvaisivat edes jossakin määrin kokemuksen puutetta ja tietojen vaillinaisuutta." ²

Vaikka vaalitulos merkitsikin suurta tunnustusta Aleksandra Gripenbergin omalle työlle ja kyvyille - hänet valittiin eduskuntaan Suomalaisesta puolueesta Turun eteläisen vaalipiirin ääniharavana ja naisedustajistakin toiseksi suurimmalla äänimäärällä - arkailleaton voitonriemu näyttää olleen hänen ajatuksistaan kaukana. Pikemminkin hänen asennettaan leimasivat jo vuonna 1906 ilmausutut tunnot: *"Iloamme häiritsee levottomuus ja huoli."*

Mitä huolta Aleksandra Gripenberg eduskuntatyön kynnyksellä kantoi ja mistä syistä? Vastaukset löytyvät hänen elämäkokemuksestaan ja arvoistaan, jotka ovat viitteinä luettavissa rukoushuokauksestakin: kristillisyys, fennomaaninen isänmaallisuus ja kansainvälisesti painottunut naisasia-aate. Tältä pohjalta hän myös toimi kansanedustajana vuosina 1907-1909.

Kristinusko sytytti aatteista ensimmäisenä Aleksandran, everstiluutnantti, vapaaherra ja senaattori Johan Ulrik Sebastian Gripenbergin ja palkollinen Maria Lovisa Öhrnbergin toiseksi nuorimman lapsen sydämen.³ Siitä tuli Aleksandra Gripenbergille isän kuoleman jälkimainingeissa niin keskeinen elämänsisältö, että hän saattoi omaksua muita aatteita tai tehtäviä - kuten oman kirjailijankutsumuksensa tai myöhemmin naisasian vasta vakuututtuaan niiden yhteensopivuudesta kristinuskon kanssa.

Nuori Aleksandra reagoi herkästi vääryyttä kärsineiden puolesta ja tunsu voimakasta myötätuntoa Suomen kansan sorrettua asemaa kohtaan. Vääryyttä vastaan taisteleminen konkretisoitui fennomaanisuudeksi, kun Aleksandra äitinsä kuoleman ja lapsuudenkodin hajoamisen jälkeen oleskeli 1880-luvun alussa laajasta sisarusjoukostaan läheisimmän siskonsa, fennomaanin ja naisasianaisen Elisabeth Steniuksen kodissa Kuopiossa. Aleksandran omaksumaan sivistyneistöjohtoiseen fennomaanisuuteen liittyi korostetusti kansan naisten suojeleminen. Hänen novellinsa *Kahdeksan tunnin kokemukset* puhuu tästä lähes omakohtaisin äänenpainoin: sankaritar, ruotsinkielinen fennomaani Bertha osallistuu kansannaiseksi naamioituneen savolaisiin heinätalkoisiin ja kokee siellä voimakkaasti naisten suojattomuuden miesten ei-toivottua huomiota vastaan. Järkyttynyt Bertha julistaakin omistavansa koko elämänsä naisen aseman parantamiselle.⁴

Muutettuaan Helsinkiin vuonna 1884 Aleksandra liittyi samana vuonna perustetun Suomen Naisyhdistyksen riveihin. Hänen ensimmäinen puheenvuoronsayhdistyksessä koskisivällisyysasiaa, ja pian hän osallistui yhdistyksen toimintaan myös toimittajana ja kirjoittajana. Raittiusaate kävi hänelle myös tärkeäksi, mutta elämänmittainen sydämenasia oli hänelle nimenomaan naisasia, joka kiinnosti häntä niin teoriana kuin käytäntönäkin.

Kansainvälisen aspektin naisasia-aate sai vuonna 1887 Aleksandran ensimmäisellä ulkomaanmatkalla, jonne 30-vuotias, naimaton, lahjakas, mutta muodollista koulusivistystä vaille jäänyt Aleksandra Gripenberg lähti henkisen isänsä ja suojelijaosa Zachris Topeliuksen suosituksesta. Matkan tavoitteena oli kirjoittaa novellikokoelmien jälkeen romaani, mutta matka toikin mukanaan niin voimakkaan kosketuksen naisasialiikkeeseen Englannissa ja Yhdysvalloissa, että se lopulta johti kirjailijankutsumuksesta luopumiseen. Vuonna 1889 Suomen Naisyhdistyksen puheenjohtajaksi valittu Aleksandra kokikin uhranneensa naisasialle ”*melkein kaiken mitä minulla oli*”.

Eräänlainen luopuminen oli edessä myös naisasiassa vuonna 1904, jolloin Aleksandra Gripenberg jätti Naisyhdistyksen puheenjohtajuuden. Laajat kansainväliset suhteensa hän toki säilytti, mutta kun varsinainen äänioikeustaistelu käynnistyi, Aleksandra ei enää ollut naisasialiikkeessä muodollisesti johtavassa asemassa.

Aleksandra Gripenberg oli eduskunnan ensimmäisistä naisista kansainvälisin. Hän teki ensimmäisen ulkomaanmatkansa 30-vuotiaana vuonna 1887 ja loi siitä lähtien kiinteät suhteet etenkin Yhdysvaltojen ja Englannin naisasialiikkeisiin. Kuvan postikortti on vuodelta 1909. Kuva: Museovirasto (kuvattu painetusta kirjasta, sivulta 195).

Aleksandra Gripenbergin tunnelmat juuri ennen yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden toteutumista olivat osin ristiriitaisia ja pessimistisiäkin. Hän asettui äänioikeuskeskustelussa englantilaisten esikuviansa mukaisesti maltilliselle kannalle - naisten oli saatava äänioikeus samoilla varakkuuteen ja säätyyn nojautuvilla perusteilla, jotka koskivat miehiäkin. Naisten vaalikelpoisuus ei kuulunut hänen henkilökohtaisiin tavoitteisiinsa, ja äänioikeuskin olisi ylläolevilla perusteilla rajautunut varsin suppeaksi. Yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden kuitenkin toteuduttua Aleksandra saattoi tuskin uskoa sitä todeksi. *"Me emme ole valmiita"*, oli hänen ensitunnelmansa äänioikeusvoitosta.

VALMISTAUTUMATTOMINA KIIRASTULESSA

Naisten valmistautumattomuuden ajatus ilmeni erityisen painokkaasti lokakuussa 1906 Suomen Naisyhdistyksen juhlassa, joka järjestettiin uuden eduskuntalaitoksen kunniaksi. Juhlapuheessaan Aleksandra Gripenberg uskoi, että suomalaisten naisasianaisten omaatuntoa painoi välinpitämättömyys ja velttosuus naisasian ajamisessa. Lisäksi Suomen naisten voitto oli saavutettu liian helposti verrattuna muiden maiden naisten väsymättömään taisteluun. *"Ja kumminkin on maailma nyt kiinnittänyt katseensa meihin, meihin välinpitämättömiin ja taitamattomiin Suomen naisiin. Meistä ehkä riippuu, miten pian Englannin ja Amerikan meistä paljon edellä olevat naiset saavat äänioikeuden. Tosiaankin, tämä olisi katkerata kohtalon ivaa, ellemmme siinä näkisi syvempää tarkoitusta. Jumala valitsee toisinaan vähäpätöisiä välikappaleiksi toteuttamaan tarkoituksiaan. Hän panee kernaasti kultaisia omenia saviastian, että ihmettelevät katseemme paremmin näkisivät suuruuden Hänen töissään."*⁵

Osa juhlapuheen itseruoskinnasta oli kenties taitavan puhujan tunteisiin vetoavaa retoriikkaa. Todennäköistä kuitenkin on, että jo kasvatuksessa imetty, koko elämän läpikäyvä velvollisuuksien korostaminen, joka laajemminkin leimasi suomalaista naisasiakeskustelua⁶, ilmeni erityisen herkästi juuri Aleksandra Gripenbergissä. Luonnehtihan hänen ystävänsä ja lähin työtoverinsa Hilda Käkikoski Aleksandraa ennen kaikkea

horjumattoman velvollisuudentuntoiseksi.

Uusi eduskuntalaitos saattoi velvollisuudentuntoisen Aleksandran pian uuden tehtävän eteen: Suomen Naisyhdistystä lähellä olevan Suomalaisen puolueen ehdokkaaksi eduskuntavaaleihin. Aleksandra ryhtyi ehdokkaaksi hieman vastentahtoisesti, muun muassa suomen kielen taitoaan valitellen ja ainoastaan naisasian vuoksi suostuen olihan kyseessä varsin nopea muutos naisasianaisesta poliitikoksi. Ensimmäisen kerran Aleksandra Gripenberg esiintyi julkisesti Suomalaisen puolueen tilaisuudessa kesällä 1905. Pian hänet jo valittiin - ainoana naisena puoluevaltuuskunnan jäseneksi ja vuoden 1906 alussa puolueen naisvaliokunnan puheenjohtajaksi.

7

Vaalitaisteluun Aleksandra Gripenberg paneutui tarmokkaasti, joskin ristiriitaisin tuntein. Hän valjasti taitavan kynänsä puolueen palvelukseen kirjoittamalla ilveilyn *Vaaliaikana*, joka laski kepeää leikkiä puoluepolitiikan lähes koko kirjosta. Ruotsalaismielinen vanhaneiti van Loo luuli näytelmässä, että kielto lakikin olisi ruotsin kieltä vastaan; hänen piikansa Heta ei puolestaan millään onnistunut, työväenliikkeen agitaattorin ponnisteluista huolimatta, selättämään sanaa 'protolariteetti'.⁸ Aleksandra Gripenberg piti myös sytyttäviä puheita. Niiden innostuneesta vastaanotosta huolimatta hänen mieleensä näyttävät silti jääneen päällimmäiseksi kuulijakunnan herkästi vaistotut toiveet: *"Tunnen aina vain kauhulla, miten paljon minulta odotetaan"*.

Kiinnostavaa on, että vaikka Aleksandra Gripenberg näyttäisi mieltäneen eduskuntaudistuksen ensisijaisesti naisasian eikä niinkään yleisen äänioikeuden kannalta, hän ei kuitenkaan pitänyt itseisarvona, että eduskuntaan valittaisiin runsaasti naisedustajia. Edustajien sukupuolta tärkeämpää oli se, että niin miehet kuin naisetkin osaisivat asiansa ja hoitaisivat työnsä isänmaanrakkauden hengessä.⁹

Aleksandra Gripenbergin ajatuksia järjesti tässä malli, jossa laajaa ihmisryhmää arvostellaan pienemmän ryhmän ja ryhmää yksittäisen ihmisen perusteella. Niinpä Suomen naisten mukaan tultaisiin Aleksandra Gripenbergin mielestä arvostelemaan niin naisia yleensä kuin koko kansainvälistä äänioikeusliikettäkin. Koska

pelissä oli siis todella paljon, naisasiaa ei, paradoksaalista kyllä, voinut vaarantaa valitsemalla eduskuntaan sellaisia naisia, jotka eivät tehtävänsä pystyisi kunnialla täyttämään.

Tältä kannalta katsottuna se ”valmistumattomuus ja taitamattomuus”, josta Aleksandra Gripenberg rukoushuokauksessaan puhui, ei noussut vain ankarasta velvollisuudentunnosta. Pikemminkin hän tajusi laajan kansainvälisen kokemuksensa ansiosta muita selvemmin maailman katseiden toden teolla kohdistuneen Suomeen. *”Muistakaamme että me nyt olemme joutuneet arvostelun kiirastulen alaisiksi”*, hän kirjoitti ehdokasvalintoja pohtineessa puheessaan. Oli tärkeää, että naiset pystyisivät valiokuntatyöhön; pystymättömyyttä kun saatettaisiin ulkomailla käyttää todisteena naisten vaalikelpoisuutta vastaan.¹⁰

Ydinkysymys vaalityössä oli Aleksandra Gripenbergille naisten saaminen runsaslukuisesti äänestämään. Hän herätteli erityisesti kansan suuria rivejä ja kristillismielisiä naisia vaaliurnille, koska ulkomailla päätettäisiin äänestysaktiivisuudesta, oliko uusi oikeus *”vain agiteerauksen tulos vai onko se tositarpeen vaatima”*. Tähän tärkeään seikkaan verrattuna erityisen naisten puolueen perustaminen olisi ollut epäloogista ja epärealistista ja vastoin ulkomaista kokemusta.¹¹

Ilo ja vastuu, muiden velvoittavat odotukset, yksilön velvollisuudentunto ryhmää kohtaan - nämä elementit siis näyttävät hallinneen Aleksandra Gripenbergin tunnelmia ennen eduskuntatyötä. Kuvaava on hänen Suomalaisen puolueen naisille vaalien edellä osoittamansa puheen loppu, jossa hän -luonteenomaisen taisteluntahtoisesti rinnasti amiraali Nelsonin kuuluisat sanat ennen Trafalgarin meritaistelua Suomen naisten vaalityöhön, ja samalla itsensä epäsuorasti Nelsoniin. *”Lausukaamme me naiset itsellemme tänä meille niin tärkeänä aikana: ’Suomi odottaa, että jokainen nainen tekee velvollisuutensa’, - voimmepa vielä sanoa: ’maailma odottaa, että Suomen nainen täyttää velvollisuutensa’. Eikö tämä ole uljas kehotus? Eikö se herätä riemuja vastakaikua sydämissämme?”*¹²

SUOMALAISEN PUOLUEEN KANSANEDUSTAJANA

Aleksandra Gripenberg aloitti kansanedustajan tehtävät 49-vuotiaana. Sopeutumista eduskuntatyöhön helpotti, että hän puolueen naisten johtajana nautti eduskuntaryhmässä asemaansa perustuvaa arvonantoa. Eduskuntatyön tärkein yhteistyötaho - oman puolueen naiset - oli hänelle osin jo entuudestaan tuttu, erityisesti Hilda Käkikoski, joka oli ollut vuosikymmenien ajan hänen läheisin työtoverinsa, tukijansa ja auttajansa. Aleksandra Gripenbergin ensivaikutelma Suomalaisen puolueen naisedustajista oli positiivinen: *”Rouva G (Gebhard) oli erinomainen, selkeä, nopea, kiinnostunut, altis. Kivioja on asunut 10 vuotta Ohiossa, on hiljainen, mutta aika viisas, emäntä (Ala-Kulju) on peloton, Vemmelpuu samoin, kaikki kolme pikemmin radikaaleja sekä naiskysymyksissä että ’suomen puolueena.’”* ¹³

Suomalaisen puolueen naisedustajat neuvottelivat ennen valtiopäivien alkua sopiakseen eduskunnassa toteutettavasta ohjelmasta. Ryhmä päätti ottaa esille naimisissa olevien naisten omistusoikeuden, äidin ja lasten oikeudet, siveellisyyssasiat sekä erivapauskysymyksen. Keskusteluissa heitä askarrutti myös, miten pukeutua valtiopäivillä. Pohdintojen jälkeen päätettiin käyttää mustaa pukua aina kun miehillä on juhlapuku.

Puolueryhmän naisten tärkeäksi katsomat asiat olivat samoja, joita Aleksandra Gripenberg oli jo vuosia ajanut ja jotka hän oli saanut sisällytettyä puolueohjelmaan naisjärjestön erilliskysymyksinä. Naisten vaatimuslista osoitti, että ryhmä halusi parannuksia ongelmiin, joita naisasianaiset olivat koettaneet korjata aikaisemmin järjestöissä. Tuliko eduskunta siis olemaan uranuurtajanaisille uusi foorumi ajaa entuudestaan läheisiä asioita vai halusivatko he tuoda valtiopäiville myös jotain uutta? Vai kokivatko he tehtävänsä eduskunnassa niin vaikeaksi, että oli parempi keskittyä tuttuihin asioihin kuin lähteä uusille urille? Valtiopäivätyö tuli näyttämään, millaisia lainlaatijoita ensimmäiset naisedustajat olivat.

VALTIOPÄIVILLÄ

”Vaikutuskeinoista soveltuivat hänelle parhaiten ne, mitkä hänellä parhaiten olivat vallassaankin...: Arvokkuus, juhllaisuus, sordinolla tasoitettu innostus, hillitty paatos.”¹⁴

Ensimmäisen kerran Aleksandra Gripenberg esiintyi eduskunnassa 25. toukokuuta, kun hän kannatti jokaisen täysistunnon aloittamista kahden minuutin rukouksella. Tämän jälkeen hän ei esiintynyt viikkoihin ja ryhmäkokouksissakin hän tyytyi vain myötäilemään muita. Sanavalmiina ja kiivaanakin tunnettu Aleksandra Gripenberg aloitti kansanedustajan työn, kaikkien ihmetykseksi, hyvin pidättyvästi.

Vaitiolon syynä oli hänen tuntemansa mielipaha oman puolueen miesten käytöksestä jo valtiopäivien ensimmäisellä viikolla, kun tulkkauskesymystä käsiteltiin eduskunnassa. Eduskuntatyönsä aloittava, tunnollinen ja puolueen parasta ajatteleva nainen ei voinut hyväksyä, että miehet laskivat leikkiä ruotsinkielistä syntyperää olevien edustajien suomen kielen taidosta. Hän koki pilan niin henkilökohtaisena, että marssi ulos istunnosta.

Miesten sopimaton käytös osoitti hänestä, että puolueen ryhmäkuri oli huono. Lisäksi, alusta alkaen tuntemansa epäily puolueessa ilmennyt jyrkkää fennomaanisuutta kohtaan heräsi uudelleen varjostamaan luottamuksella alkanutta politiikan uraa. Ruotsinkieliselle, mutta suomenmieliselle Aleksandra Gripenbergille kieliasia oli kipeä. Miten hän selviäisi suomalaisen kansan edustajana valtiopäivillä? Urhoollisesti hän käytti eduskuntapuheissaan aina suomea ja päätti selviytyä.¹⁵

Alkuvaikeuksista huolimatta Aleksandra Gripenberg paneutui huolellisesti valiokuntatyöhön ja teki aloitteita sovitun ohjelman mukaan. Hän oli kansanedustajakaudellaan 1907-1909 lakivaliokunnan ja suuren valiokunnan jäsen. Valiokunnissa Aleksandra Gripenbergin monipuolinen asiantuntevuus pääsi oikeuksiinsa ja hän rohkeni esittää tarvittaessa vastalauseen.¹⁶

Valiokuntatyössä naiset tunsivat olevansa välittömästi mukana

muotoilemassa yhteiskunnan modernisointia, mutta työ oli turhauttavaakin poliittisten näkemuserojen vuoksi. Lujatahtoinen naisasianainenkin joutui joskus koville: *”Sosialistit olivat niin sanoinkuvaamattomia lakivaliokunnan kokouksessa, että minun oli kotiin palattua otettava valeriana.”*¹⁷

Suomalaisen puolueen naiset laativat aloitteita tiiviissä yhteistyössä. Aleksandra Gripenberg jätti sekä omia aloitteita että yhtyi toisten edustajien aloitteisiin. Ensimmäisillä valtiopäivillä hän teki viisi anomusehdotusta, vuoden 1908 ensimmäisillä valtiopäivillä neljä ja toisilla kolme. Eduskuntaesityksiä hän ei sen sijaan tehnyt. Ensimmäisillä valtiopäivillä hän oli allekirjoittajana seitsemässä ja vuoden 1908 valtiopäivillä kuudessa muiden laatimassa aloitteessa.

Aleksandra Gripenbergin aloitteiden takana oli aina koko puolueen naisryhmä. Vaikka ensimmäisten naisedustajien joukossa ei olisi ollutkaan naisasian ajajia, uranuurtajanaisten kohtaloksi olisi koitunut nimenomaan naisia koskevien reformien ajaminen. Elleivät naiset olisi sitä tehneet, miehet tuskin olisivat ponnekkaasti puuttuneet naisten asemaan. Yleistä uudistustarvetta osoitti, että eri puolueiden naisedustajat tekivät hyvin samansisältöisiä anomusehdotuksia.

”Naisiasialle en tule koskaan olemaan uskoton, en eduskunnassa enkä sen ulkopuolella”, vakuutti Aleksandra Gripenberg ensimmäisten valtiopäivien aikana. Mutta kansanedustajan ei sopinut olla uskoton myöskään oman vaalipiirin äänestäjille. Niinpä hänellä riitti myötätuntoa myös Turun saariston kalastajille ja Uudenkaupungin rautatien tarvitsijoille.¹⁸

Naisedustajien yhteistyö yli puoluerajojen oli yleensä vähäistä, mutta Aleksandra Gripenberg antoi toisinaan tukea nuorsuomalaisille naisille. Yhteistyötä tehtiin silloin, kun oman puolueen miesten vastustus naisasiassa oli ylivoimaista. Hän sai monesti havaita, että eduskuntauudistus ei merkinnyt asenteiden uudistumista. Sukupuolten väliset näkemuserot kärjistyivät toisinaan niin, että naiset hylkäsivät hetkellisesti puoluepolitiikan roolin ja ryhmittäytyivät sukupuolen mukaan. Tästä seurasi vaikeuksia puolueeryhmässä eikä yhteistyötä katsottu kummassakaan

puolueessa suopeasti, vaikka porvaripuolueet olivatkin lähestyneet toisiaan sosiaalidemokraattien tullessa yhteiseksi vastustajaksi.

Aleksandra Gripenberg pohti usein rooliaan eduskunnassa. Hän kävi jatkuvaa henkistä taistelua siitä, onko hän naisasianainen vai naisasiaa ajava puoluepoliitikko. Rooliristiriidat elivät hänessä jo siitä alkaen, kun hän ryhtyi ehdokkaaksi naisasian vuoksi. Vaikka hänen oli kansanedustajana omaksuttava puoluepoliitikon rooli, hänessä vahvistui jo syksyllä 1907 itselleen ominaisempi naisasianaisen rooli. Tähän vaikuttivat pettymykset, joita hän kansanedustajana koki. Pettymyksiä tuotti yhtäältä oma puolueyhjä, toisaalta patriarkaalinen poliittinen kulttuuri. Vaikka Gripenberg oli tottunut taistelemaan naisasian puolesta järjestötyössä, hänelle oli kuitenkin yllätys, että taistelu jatkui vielä valtiopäivillä. Puolueessa oltiin huolestuneita hänen rooliristiriidoistaan, mutta hän itse selitti asemaansa näin: *”Kyllä aion pitää puolueen puolta, vaikka minun samalla täytyy olla jyrkkä vaatimuksissani naisten puolesta. Minua tullaan moittimaan ja vastustamaan, mutta...yhden täytyy antautua tähän taisteluun.”*¹⁹

TASA-ARVOA NAISILLE, KANSA SIVEELLISEKSI JA RAITTIIKSI

Valtiopäivätyössä Aleksandra Gripenberg keskittyi naisasiaan yleensä, siveellisyyskysymyksiin ja raittiuden edistämiseen. Nämä kolme asiaryhmää tukivat toinen toisiaan: siveellisyys- ja raittiusriennot edistivät naisasiaa ja kaikki viime kädessä koskettivat kansakunnan siveellistä ydintä. Kansanedustajana hän oletti saavansa oman ryhmänsä tuen ajamilleen asioille, mutta käytännössä hän sai kokea usein jäävänsä yksin tai naisten tuen varaan. Niinpä Gripenberg oppi ilmaisemaan kiitollisuutensa vähäisistäkin voitoista: *”Minä olen hyvin iloinen siitä, että minun ehdotukseni edes tulee äänestyksen alaiseksi, sillä tosiaankin tänä aamuna noustessani puhujalavalle luulin, että tässä kysymyksessä*²⁰ *tulisin olemaan niin yksin kuin pelikaani erämaassa.”*²¹

Naisasia merkitsi Aleksandra Gripenbergille ensisijaisesti tasa-arvon edistämistä. Yksittäistapauksissa hän ei joutunut erimielisyyksiin niinkään puolueensa miesten, vaan sosiaalidemokraattisten naisten kanssa. Aleksandra Gripenberg ajoi tasa-arvoa periaatteen vuoksi, mutta sosiaalidemokraateille tasa-arvokysymyksiin liittyi myös sosiaalisia aspekteja. Tästä esimerkkinä oli eduskunnassa erimielisyyttä aiheuttanut naisten työsuojelulaki, jota Aleksandra Gripenberg vastusti tasa-arvoon vedoten.²²

Naimisissa olevien naisten aseman parantamisesta Aleksandra Gripenberg muistutti eduskuntaa silloin, kun käsiteltävänä oli virkojen avaaminen naisille, äidin määräysvalta omiin lapsiinsa ja opettajattarien palkkauskysymys. Hänestä oli käsittämätöntä, että naimattomille naisille lisättiin uusia oikeuksia, mutta aviovaimojen asemaa ei parannettu. Valtiopäivillä hän vaati naimisissa oleville naisille yhtäläisiä oikeuksia naimattomien kanssa. Hänestä oli häpeällistä, että naiset saivat laatia jo lakejakin, mutta olivat alisteisessa asemassa lain edessä. Aviomiehen edusmiehisyyks on loukkaavaa ja se tuli poistaa.²³

Vaikka tasa-arvotavoitteet eivät aiheuttaneet puolueryhmän sisällä suuria ristiriitoja, sivellisyyden ja raittiuskysymykset saivat tunteet kuohumaan. Siveellisyyden edistäminen oli Aleksandra Gripenbergin mielestä lähtökohtana naisten valtiolliselle toiminnalle, koska hän katsoi, että *”ainoastaan siinä tapauksessa että naiset antavat valtiolliselle elämälle suuremman siveellisen lisän, tulee heidän toimintansa siinä olemaan yhteiskunnalle voitoksi.”*²⁴

Siveellisyydeskäsite oli moniselitteinen ja konkreettisemmillaan se merkitsi prostituutiokysymystä, aviottomien lasten ongelmaa ja rikosoikeudellista ongelmaa. Teoreettisemmalla tasolla se liittyi Aleksandra Gripenbergin naiskäsitykseen: naisen tehtävä oli nostaa mies ja koko kansakunta siveellisesti korkeammalle tasolla. Hän uskoi, että nainen oli yksityiselämässään siveellisempi kuin mies ja kun nainen saisi valtaa, hän toisi korkeammat siveellisyyssarvot julkiseen elämään. Käsitteilleen hän sai tukea myös fennomaanien ideologiasta, mutta ennen kaikkea tärkeimmältä kansainväliseltä viiteryhmittään, Kansainväliseltä Naisten liitolta, jossa naisen tehtävä nähtiin siveellisyyden ’ylimpänä vartijana’.²⁵

Korkeamman siveellisyyden Aleksandra Gripenberg rajasi tässä yhteydessä vain yläluokan naisiin. Kansannaisilla ²⁶ ei ollut riittävästi tietoa vastustaa kiusauksia ja houkutusia. Niinpä maalta kaupunkiin tulevat tytöt olivat tietämättömyyden vuoksi suuressa siveellisessä vaarassa. Kansannaisten valistaminen oli tästä syystä tärkeää ja Gripenbergin mukaan oli luonnollista, että naiset, jotka olivat saaneet sivistystä ja hyvän aseman yhteiskunnassa, opastivat heikompia sisariaan. ²⁷

Siveellisyysongelma kiinnosti häntä myös rikosoikeudellisesti. Vedoten alempien väestöryhmien etuun, hän vaati kovennettuja rangaistuksia, koska katsoi että varakkailla oli aina mahdollisuus selvittää ongelmat rahalla, mutta köyhät, orvot ja vailla kodin suojaa olevat tytöt olivat siveellisyysrikosten uhreina huonossa asemassa. Niinpä hän vaati yleiselle syyttäjälle kanneoikeutta, jos rikoksen uhri oli alle 17 -vuotias. ²⁸ Tämä oli aikaansa nähden varsin radikaali vaatimus, onhan alaikäisen seksuaalinen hyväksikäyttö vielä nykyisinkin asianomistajarikos.

Siveellisyysvaatimuksissaan Aleksandra Gripenberg ei voinut välttää yhteentörmäyksiä puolueensa miesten kanssa. Oman puolueen miehillä ei ollut hänestä ajatustakaan toteuttaa niitä pyrkimyksiä, joita he puolueohjelmaan sitoutuneena kannattivat. Hän syytti miehiä rahvaanomaisiksi siveellisyysasian käsittelyssä ja loukkaantui, kun miehet eivät edes vaivautuneet kuuntelemaan keskustelua: *"Minun ja neiti Neoviuksen puhuessa sali oli tyhjä..."* ²⁹

Miesten vähättelevä asenne koski Aleksandra Gripenbergiin syvästi ja hän alkoi kokea eduskuntatyön yhä raskaampana. Pettymykset olivat vain alkua, sillä kieltolain käsittely paljasti hänelle lopullisesti miehisen politiikan todelliset kasvot. Aleksandra Gripenberg oli kieltolain kiivas kannattaja ja absolutisti. Hän näki myös alkoholin yhteiskunnallisena ongelmana, naisten ja lasten kärsimysten aiheuttajana. Aleksandra Gripenberg koki kieltolain käsittelypäivän edustajakautensa onnellisimmaksi: hän itki ilosta ja keitti kunnan kahvit, kun palasi kotiin istunnosta yöllä. ³⁰

Ensimmäisessä eduskunnassa naiset saivat nähdä, ettei ehdoton raittius ollut kaikkien miesten elämänohje. Kieltolakiin liittyi siten

vahva tunnelataus ja lakiehdotus sai monet kiihkoilemaan. Miehet koettivat ”tukkia naisten suut”, ohjailta puheiden sisältöä ja pyysipä eräs puolueen johtomies Aleksandra Gripenbergiä vaikenemaan kieltoalakikeskustelussa. ”Mitä vanhoilla valtiopäivillä olisi sanottu tällaisesta sensuurista?”, ihmetteli hän ja katsoi, ettei miehillä ollut niin moraalista kuin muutakaan oikeutta puuttua naisten esiintymiseen. Niinpä hän, osin kimpaantuneena naisten saamasta kohtelusta, piti kieltoalasia puolustavan puheen, joka oli hänen eduskuntakautensa pisin ja paatoksellisin. Tässä puhuu Aleksandra Gripenberg ilman sordinoa:

”...Olkoon, ettei tämä laki ole täydellinen. Mutta meillä ei ole aikaa odottaa parempaa, sillä meidän kansamme hukkuu alkoholiin. Ja me naiset kotien ja lasten luonnollisina edustajina, me vaadimme nyt kieltoalasia. Meidät, naiset, kuuluukaa toiseen tai toiseen ryhmään, meidät on kansa lähettänyt tähän eduskuntaan sillä nimenomaisella käskyllä, että me emme saa levätä ennenkuin kieltoalaki saadaan aikaan.

Menkäämme köyhien asuntoihin täällä Helsingin etukaupungeissa, menkäämme huoneeseen, jossa nuori äiti päissään imettää lastaan, missä toinen äiti päissään pieksee lastaan, missä päihtyneet miehet tappelevat heikosti sairaan vuoteen ääressä...Tämä kansa hukkuu alkoholiin, eivätkä mitkään muut reformit auta, ennenkuin kieltoalaki on saatu aikaan. Lapset, kodit, nuoriso, tulevat sukupolvet, ylhäiset ja alhaiset, koko yhteiskunta tulee myrkytetyksi...Ennen kuin siis käydään tästä asiasta seikkaperäisesti keskustelemaan, rohkenen vielä kerran toistaa, että me Suomen naiset vaadimme kieltoalasia, me vaadimme sen itsemme, kotimme, lastemme ja nuorison pelastamiseksi.”³²

POLITIIKAN ARKI

Aleksandra Gripenberg valitti jo syksyllä 1907 yleistä valtiopäiväväsymystä. Hän oli monien muiden lailla uupunut eduskuntatyöhön, joka osoittautui raskaaksi, arkiseksi raatamiseksi yöhön venyvine istuntoineen. Häntä ärsyttivät sensurointiyriykset, kun ”täytyy pyytää lupaa kolmelta³³ ennen kun saa esiintyä”

ja työskentelyn tehottomuus. Pettymykset ja väsymys saivat hänet haaveilemaan toisenlaisesta elämästä. Hän kaipasi pois politiikasta, hän halusi kirjoittaa, soittaa, laulaa ja ommella.³⁴ Häntä rasitti erityisesti naisasian halveksunta, jonka hän koki sekä henkilökohtaisena että kaikkia naisia koskevana loukkauksena. Vähättelyyn eivät olleet syyllisiä vain miehet, vaan Gripenbergin mielestä myös naisten käyttäytymisessä olisi ollut parantamisen varaa.³⁵

Hän alkoi yhä selvemmin esiintyä naisasiareviirin puolustajana. Kielteiset kokemukset veivät uskon politiikkaan. Aleksandra Gripenberg oli huolestunut eduskunnan arvovallasta, eikä hän aristokraattina voinut käsittää, että eduskunnassa esiintyi rahvaanomaista käytöstä, karkeaa kielenkäyttöä ja leikinlaskua. Hän vaati aina arvokkuutta valtiopäivätyöhön osin omista lähtökohdistaan, osin siksi, että hän koki ulkomaisten naisasialiikkeiden odotukset ja arvostelut henkilökohtaisina paineina.

Vaikka Aleksandra Gripenbergillä olikin erimielisyyksiä puolueyhmässä ja edustajan työ osoittautui raskaaksi, hilpeät juhlat olivat osa valtiopäivävuosien elämää. Hän oli juhlien edustava emäntä, humoristinen ja sydämellinen. Oman puolueen edustajatovereille hänellä oli tapana järjestää kahvikestejä ja fennomaanipäivällisiä, joissa tunnelma oli hilpeä, riidat unohtuivat ja puoluetovereilla oli hauskaa yhdessä. Hän osasi antaa tunnustusta myös arvostelemilleen puolueen miehille. Erityistä kiitosta kansanedustajana ja puoluepoliitikkona häneltä sai E.G. Palmén.³⁶

Paradoksaalista oli, että Aleksandra Gripenberg vaati miehiltä tasa-arvoista kohtelua naisten suhteen, mutta ei itse voinut aina suhtautua demokraattisesti oman sukupuolensa edustajiin. Hän tunsu antipatioita koko edustajakautensa ajan sosiaalidemokraattinaisia kohtaan. Demokratia oli mennyt hänestä liian pitkälle eduskuntauudistuksessa ja hän oli sitä mieltä, että Englannin ”askel askeleelta” -malli olisi ollut parempi. Hänen arvostelunsa ei kohdistunut niinkään sosiaalidemokraattien ajamiin asioihin, vaan henkilöihin ja toimintatapoihin. Hän pettyi,

kun ei voinut tehdä yhteistyötä sosialistien kanssa valtiopäivillä. Naisyhdistyksen aikainen pettymys toistui taas uudella foorumilla.

37

Joidenkin sosiaalidemokraattisten edustajien sopivuus kansanedustajaksi askarrutti häntä ja hän epäili jopa äänestäjien käsityskykyä, kun nämä olivat äänestäneet ehdokkaita, joiden kirjoitustaidostakaan ei voinut mennä takuuseen. Ulkomaille antamissaan lausunnoissa hän arvosteli suomalaista sosialismia. Hän ei hyväksynyt sitä, koska se oli hänestä liian anarkistista, mutta hän oletti kehityksen menevän maltillisempaan suuntaan.³⁸

Aleksandra Gripenberg oli tulevaisuuteen suuntautunut ja hänellä oli vahva edistysusko. Hän osasi nähdä henkilö- ja puolueongelmat myös laajemmassa perspektiivissä. Hänestä valtiopäivien vaikeudet poistuvat ajan myötä poliittisesti epävakaiden olojen rauhoituttua. Vaikka hän koki valtiopäivätyön turhauttavana, hänestä eduskunta ei ollut yksin syyllinen uudistusten hitauteen. Myös tsaarilla oli tärkeä rooli hyväksyessään tai hylätessään lait.³⁹

KANSAINVÄLINEN NAISASIANAINEN

Aleksandra Gripenberg oli ensimmäisen eduskunnan naisedustajista ainoa, joka oli saavuttanut kansainvälisessä nasiasialiikkeessä huomattavan aseman. Kansanedustajana ollessaan häntä työllistivät kansainväliset tehtävät. Hän kuului Kansainvälisen naisten liiton (The International Council of Women, ICW) johtoon ja hänellä oli laajat ulkomaan kontaktit. Vaikka hän vetäytyi sivuun kotimaan naisasiatyöstä, kansainvälistä toimintaansa hän ei keskeyttänyt, vaan aktiviteetit lisääntyivät eduskuntauudistuksen myötä. ICW:n lähettiläänä hän organisoi kansainvälisen liiton alaisia kansallisia järjestöjä Etelä- ja Itä-Eurooppaan vuosina 1907 ja 1908. Ulkomaanmatkansa hän koetti sovittaa niin, että ne eivät olleet haitaksi eduskuntatyölle, mutta vuonna 1908 vaalityö oli vaarassa jäädä matkojen takia lyhyeksi.

Aleksandra Gripenberg oli tunnettu esitelmöitsijä ja häntä pyydettiin usein puhumaan ulkomaille. Hän teki kiertomatkan Eurooppaan esitelmöiden äänioikeuden toteutumisesta

ja valtiopäivätyöstä. Myös kirjeitse ja ulkomaisten lehtien haastatteluissa hän välitti tietoa Suomen uudistuksista. Euroopan mittakaavassa ainutlaatuisesta uudistuksesta haluttiin tietää, miten naiset olivat menetelleet saadakseen poliittiset oikeudet ja voisivatko suomalaiset antaa ohjeita menettelytavoista. Ulkomailla uudistus laskettiin naisten ansioksi, mutta Gripenberg painotti antamissaan lausunnoissa Venäjän tapahtumien osuutta reformin toteutumisessa.⁴⁰

Hänen vaikutusvaltaansa haluttiin käyttää myös avuksi äänioikeustaistelussa ja Suomen uudistuksella oli propaganda-arvoa. Erityisesti niihin maihin, joissa naisasia oli vaikeuksissa, Gripenbergiä pyydettiin esiintymään poliittisten oikeuksien puolesta. Hän kävi kiertomatallaan Wienissä ja Budapestissa maltillisen naisasialiikkeen pyynnöstä, mutta vastasi kieltävästi Pankhurstien toivomukseen puhua Englannin militanttien suffragettien puolesta Lontoossa. Gripenberg tuomitsi militanttien toimintatavat ja tästä syystä hän ei voinut esiintyä heidän puolestaan.

Eduskunnassa Gripenbergin kiinnostus kansainvälisyyteen näkyi siten, että hän teki valtiopäivillä lähes jokaisessa puheenvuorossaan vertailuja ulkomaihin. Hänen kansainvälisten asioiden tuntemustaan käytettiin hyväksi myös komiteatyössä.⁴¹

Aleksandra Gripenberg valmistautui jo syksyllä 1908 luopumaan kansanedustajan tehtävistä. Hän ei enää asettunut ehdokkaaksi kevään 1909 vaaleissa terveydellisistä syistä. Poliitikasta lähtö ei lopulta ollutkaan helppoa. Aluksi hän elätti toivoa takaisinpaluusta, mutta toive ei koskaan toteutunut. Aleksandra Gripenbergin poistuminen politiikasta oli monille yllätys. *”Koko naismaailmassa vallitsee suru ja kauhu! Aiotteko ihan jättää naisasian tuuliajolle valtiopäivillä?”*, oli kansanedustajatoveri Aili Nissinen huudahtanut hänet tavatessaan.⁴²

Luopumisen tuskaa hän tunsu erityisesti naisasian takia: *”Etten saanut edes koettaa viedä naidun naisen asemaa koskevaa asiata loppuun asti, koskee minuun kipeästi, etenkin kun tiedän, ettei nykyisissä naisedustajissa ole ketään, joka on siihen pannut aikaa*

*edes niin paljon kuin minä.”*⁴³

Mutta Aleksandra Gripenbergiä huojensi työtaakan väheneminen. Poliittisesta urasta tuli vain yksi periodi hänen elämässään, kuten hän oli aiemmin otaksunut. Kansanedustajuuden jättäminen ei merkinnyt hänelle kuitenkaan hiljaiselon alkamista, hän palasi takaisin naisasian pariin Suomen Naisyhdistyksen puheenjohtajaksi. Valtiopäiväasioita hän seurasi edelleenkin *Koti ja Yhteiskunta*-lehden palstoilla ja patisteli toisinaan seuraajiaan ajamaan naisasiaa tehokkaammin.

Kansainvälinen naisasiatyö antoi sisällön Aleksandra Gripenbergin viimeisille elinvuosille, vaikka vuosien haaveet ulkomaille muutosta olivat haihtuneet⁴⁴. Hänen elämäntyönsä kruunasi Suomen Naisten Kansallisliiton⁴⁵ perustaminen vuonna 1911 ja samana syksynä hänellä liiton puheenjohtajana oli kunnia edustaa järjestöään Kansainvälisen Naisten liiton kokouksessa Tukholmassa. Kun Suomi lähes viimeisimpänä Euroopan maana tuli viralliseksi jäseneksi kansainväliseen järjestöön ja täytti jäsenyyden muodollisuudet, Gripenbergin asema liiton johdossa vahvistui. Kesällä 1914 pidetyssä kokouksessa hänestä olisi mahdollisesti tullut Kansainvälisen Naisten liiton puheenjohtaja, mutta tätä kunniaa hän ei ehtinyt enää kokea. Aleksandra Gripenberg kuoli jouluaattona 1913.

1. Merja-Liisa Hinkkanen on kirjoittanut sivut 166-171 ja Maija Lintunen sivut 172-182 aluluvusta ”Suomalaisen puolueen kansanedustajana” eteenpäin.

2. *Koti ja Yhteiskunta* (KY) 4/1907. Kiitän FM Marjo Valkosta avusta materiaalinkeruussa.

3. Aleksandra Gripenberg oli syntynyt 30.8.1857 Kurkijoella. Tiedot hänen elämänvaiheistaan perustuvat seuraaviin teoksiin: Tuulio, Tyyni, **Aleksandra Gripenberg. Kirjailija, taistelija, ihminen.** WSOY, Porvoo 1959; Käkikoski, Hilda, ”Aleksandra Gripenbergin kehitys naisasian esitaistelijaksi.” *Uranuurtajanaisia. Suomen Naisyhdistyksen 40-vuotisjuhla-julkaisu 1884-1924*, Helsinki 1924; Lintunen, Maija, *Aleksandra Gripenbergin ulkomaankontaktit 1887-1913. Yleisen historian pro gradu -työ*, Tampereen yliopisto 1988; Ahtisaari, Eeva, *Hilda Käkikoski naisasianaaisena ja poliittikkona. Suomen historian pro gradu -tutkielma*, Helsingin yliopisto, 1988; Jallinoja, Riitta, *Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet.*

Naisasioliike naisten elämäntilanteen muutoksen ja yhteiskunnallis-aatteellisen murroksen heijastajana. WSOY, Juva 1983.

4. Aleksandra Gripenberg, *Kahdeksan tunnin kokemukset. Helsinki 1885.*

5. KY 10/1906.

6. Ollila, Anne, *"Naimaton perheellinen nainen: Lucina Hagmanin perhe." Monta tietä menneisyyteen. Toim. Leena Rossi ja Hanne Koivisto, Turku 1995, 267-268.*

7. Leino-Kaukiainen, Pirkko, *"Suomalainen puolue 1905-1918." Suomalaiskansallinen kokoomus. Suomalaisen Puolueen ja Kansallisen kokoomuspuolueen historia vuoteen 1929. Vammala 1994, 49-51*

8. Gripenberg, Aleksandra, *Vaal aika. I-näytöksinen ilveily. Helsinki 1906.*

9. KY 11/1906.

10. KY 1/1907.

11. KY 9/1906; 11/1906; 1/1907.

12. Aleksandra Gripenberg, *Suomalaisen puolueen naisille. Suomalaisen Puolueen naisvaliokunnan kirjasia. VI. Helsinki 1907,9-10.*

13. Aleksandra Gripenberg (AG) Hildi Ennolalle 14.4.1907. Mf 85/ 43:304:4:123, Aleksandra Gripenbergin arkisto, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjallisuusarkisto (SKS/KA).

14. Tuulio 1959, 315. *"Entisen Johannes Lehterin" (=K. N. Rantakari) Aleksandra Gripenbergiä koskeva muistokirjoitus on julkaistu Uudessa Aurassa tammikuussa 1914.*

15. AG Hildi Ennolalle 31.5.1907. Mf 85/43:304:4: 129, SKS/KA; Tuulio 1959, 301.

16. VP 1908 ptk. III, 418-419; VP 1908 Asiak. V 2, Lvmiet. n:o 1, vastalause 1 ja n:o 5, vastalause III.

17. AG Hildi Ennolalle 11.10.1907 ja 12.10.1907. Mf 85/43:304:4:133-34. SKS/KA.

18. VP 1907 Liitteet IV 7, AE nro 2 ja Liitteet VI 6, AE nro 88; AG Hildi Ennolalle 27.11.1907. Mf 85/43:304:4:141. SKS/KA.

19. AG Emma Åkermanille 28.12.1907. Mf 85/42:305:12:51. SKS/KA.

20. Käsittelyssä oli naisten työsuojelua koskeva esitys, josta puolueessa oltiin erimielisiä.

21. VP 1907 ptk. IV, 2105.

22. VP 1907 ptk. IV, s. 2069.

23. VP 1907 ptk. IV, 2153.

24. KY 15.8.1905.

25. Hurwitz, Edith F, "The International Sisterhood." *Becoming Visible. Women in European History*. Ed. Renate Bridenthal and Claudia Koonz. Houghton Mifflin Company, Boston 1977, 330-331.

26. Kansannaisella Gripenberg tarkoitti lähinnä maaseudun rahvaan naista.

27. KY 15.11.1897.

28. II VP 1908 ptk III, 418.

29. AG Hildi Ennolalle 10.6.1907 ja 12.10.1907. Mf 85/43:304:4:127, 134. SKS/KA.

30. Tuulio 1959, 308; KY 15.11.1907.

31. AG Hildi Ennolalle 14.10.1907. Mf85/43:304:4:135. SKS/KA; AG Emma Åkermanille 17.10.1907. Mf 85/42:305:12:58. SKS/KA.

32. VP 1907 ptk. IV, 2520-21. Alkuperäinen puhe oli huomattavasti pidempi.

33. Kolmella hän tarkoitti puolueyhmän kolmea johtomiestä.

34. Tuulio 1959, 305; AG Emma .Åkermanille 17.10.1907. Mf 85/42:305:12:58.

35. VP 1907 ptk. IV, 2105.

36. Tuulio 1959, 313; AG Hildi Ennolalle 31.5.1907. Mf 85/43:304:4:129. SKS/KA.

37. AG Hildi Ennolalle 23.5.1907, 8.6.1907. Mf 85/43:304:4:126, 128. SKS/KA.

38. Baroness Gripenberg, "Women in the Finnish Parliament." *The Independent*. Sept. 12.1907, 616.

39. *Ibid.*, 617.

40. *Ibid.*, 615-617.

41. Hän laati vuonna 1907 asetetun kotiteollisuuskomitean mietintöön ulkomaiden kotiteollisuusoloja koskevan selonteon. Selonteko, nelisensataa sivuinen komiteamietinnön liite oli valmis heinäkuussa 1907 ja hän oli tehnyt sitä pääosin kansanedustajana ollessaan. Aleksandra Gripenberg kirjoitti myös eri maiden naisasian kehitystä kuvaavan useampiosaisen kirjasarjan, josta viimeisen osan

suomennos ilmestyi vuonna 1909.

42. *Tuulio 1959, 314.*

43. *Ibid.*

44. *Aleksandra Gripenbergiä oli useasti pyydetty ulkomaille naisasiatyöhön ja hänelle oli tarjottu mm. ICW:n sihteerin paikkaa. Vuodesta 1903 hän vakavissaan suunnitteli siirtymistä ulkomaille ja vielä eduskuntakauden aikanakin hänellä oli kaipuu maailmalle.*

45. *Nykyisin liitto on nimeltään Suomen Naisjärjestöjen Keskusliitto.*